

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KREITI YA 12

SEPEDI LELEME LA GAE (HL)

LEPHEPHE LA PELE (P1)

DIBATSELA 2017

MEMORANTAMO

MEPUTSO: 70

Palomoka ya matlakala a memorantamo ke 8.

KAROLO YA A: TEKATLHAOLOGANYO**GO SWAYA TEKATLHAOLOGANYO**

- Ka lebaka la go re nepo e lebešitšwe go kwešišo, mopeleto le polelo tša go phošagala dikarabong ga tša swanela go šetšwa, ka ntle le ge fela diphošo tša mohuta woo di fetola tlhalošo/kwešišo. Diphošo di swanetše go bontšhwa. Ge molekwa a diriša mantšu a polelo yeo a sa lekwego ka yona, hlokomologa mantšu ao, gomme ge karabo e tšweletšwa gabotse, se mo fokoletše meputso. Le ge go le bjalo, ge lentšu la polelo ye nngwe le dirišwa mo sengwalong gomme le nepiša karabo, gona karabo yeo e tla amogelwa.
- Mo go dipotšišopulego, ga go meputso ye e tlogo fiwa go dikarabo tša EE/AOWA goba Ke a dumela/Ga ke dumele. Go swanetše go fiwa lebaka la karabo yeo.
- Ga go meputso ye e tlogo fiwa go dikarabo tša NNETE/MAAKA goba NTLHA/KGOPOLO. Go swanetše go fiwa lebaka la karabo yeo.
- Ge go nyakega dikarabo tša lentšu le tee, gomme molekwa a fa lefoko ka moka, swaya karabo ya nnete ge fela lentšu la nnete/karabo le thaletšwe.
- Ge dintlha tše pedi goba tše tharo di nyakega gomme gwa fiwa tše ntši, swaya fela tše pedi goba tše tharo.
- Amogela mebolelwana.

POTŠIŠO YA 1

- 1.1 1.1.1 Balekwa ba tla fa dikgopolo tša go fapana.
Mohlala:
- Hlogo ye e ka ba e bolela ka go se dumele ga batho gore bophelong bja bona ba tla atlega
  - Hlogo ye e ka ba e le mabapi le go atlega ga batho mabapi le go dumela katlego
(E TEE FELA) (1)
- 1.1.2
- Go se itshepe
  - Go dumela gore o na le madimabe
  - Go ikahlola gore o ka se atlege
(TŠE PEDI FELA) (2)
- 1.1.3
- Baotledi ba šetše basepelakadinao mebileng gore ba se ba thule
  - Basepelakadinao le bona ba se tshele mebila mola difatanaga di le kgauswi
  - Baotledi le basepelakadinao ba hlokomele melao ya tsela
(TŠE PEDI FELA) (2)
- 1.1.4
- Diteng tša temana ya 2: Mmaphuti o thutšwe ke sefatanaga
  - Ponelepele ya molekwa: - Mmaphuti/mootledi a ka hlokofala
- Mmaphuti/mootledi a ka gobala
- Mmaphuti/mootledi a ka golofala
- Mootledi a ka swarwa
- Sefatanaga se ka tšwa taolong
(TŠE THARO FELA) (3)

- 1.1.5
- Kgatelelo ya monagano e hlolwa ke gore bjale o golofetše ga a sa sepela go swana le peleng, o sepela ka setulo sa go thwethwa
  - Go se be le kgahlego ya go tsena sekolo sa batho bao ba sa itekanelago mmeleng.
  - Kgatelelo ya monagano e hlolwa ke go se tšwelele mphatong wa marematlou
  - O be a bona bokamoso bja gagwe bo fufetše
(TŠE PEDI FELA) (2)
- 1.1.6
- Mothofatšo – (Go mothofaditšwe dipoelo) Dipoelo tša gagwe ga se tša fihlelela dinyakwa tša go ithutela bongaka
  - Tshwantšhanyo- (Go swantšhitšwe bokamoso le phoka) Toro ya gagwe e ile ya fetoga lefela/ya nyamalala/ya hwelela bjalo ka phoka ge letšatši le hlaba
Ela hloko: Kgatelelo ya karabo e godimo ga tlhalošo. (2)
- 1.1.7
- Go hwetša *whatsapp* ya go tšwa go mogwera wa gagwe yo a sepelago ka setulo sa go thwethwa (ebile a hloka *matsogo*)
  - Go kwa gore mogwera wa gagwe o ithutela *chemical engineering* yunibesithing
  - Mmaphuti o be a nyaka go swana le Mmakgoši goba go mo phala
  - Thekgo ya mmagwe ya go mo iša sekolong ka keribana/
  - Go kukwa ke bagwera ge ba namelela ba eya diphapošing tša ka godimo
(TŠE NNE FELA) (4)
- 1.1.8
- Ee, Balekwa bao ba sa itokišetšago ditlhahlobo ba aparelwa ke letšhogo nakong ya go ngwala; ba a tlalelwa
  - Balekwa bao ba sa itokišetšago ditlhahlobo ga ba iketle ba emiša matsogo ba sa fetše, ba kgopela meetse le go ya ntlwaneng nakong ya go ngwala

GOBA

- Aowa balekwa bao ba bilego le maikarabelo le boikgafo dithutong tša bona gare ga ngwaga, ga ba tšhošwe ke tlhahlobo nakong ya go ngwala
  - Balekwa bao ba itokišeditšego ditlhahlobo gabotse ga ba na leemaema nakong ya go ngwala (2)
- 1.1.9 (Karabo ya maleba e tla amogelwa)
- Lehono batho ba bantši ba go se itekanele mebeleng ke dirutegi
  - Ke baetapele mešomong ya bona
  - Dipapading ke bathopadifoka
(TŠE PEDI FELA) (2)

- 1.2 1.2.1 C/Phadišano ya batho ba go se itekanele mebeleng ya mabelo. (1)
- 1.2.2 Diphaka tša bona di kgwahlile/Dikgara tša dintotoma (1)
- 1.2.3 Setšweletšweng sa A temaneng ya 5, go bolelwa ka lekgarebe leo le golofetšego mola seswantšho le sona se bontšha banna bao ba golofetšego.

GOBA

Temana ya 5 e bolela ka lekgarebe leo le yago sekolong ka setulo sa go thwethwa mola seswantšho se bontšha banna bao ba tsenetšego phadišano ya mabelo ka ditulo tša go thwethwa. (2)

- 1.2.4
- Bakgathatema ga se ba fenywa ke seemo sa bona sa bophelo, ba itshepile gore ba ka tsenela diphadišano
  - Yo mongwe le yo mongwe wa bakgathatema o na le tumelo ya gore e ka ba yena mothopasefoka (2)
- 1.2.5
- Di godiša tiragalo ya boitšhudollo
  - Di hlohleletša bakgathatema phedišanong ya leago
  - Di fa bakgathatema boitshepo
  - Ba ka iphediša ka dipapadi (TŠE PEDI FELA) (2)
- 1.2.6 Balekwa ba tla tšweletša maikutlo a go fapana.
Mohlala:
Maikutlo a lethabo
- Balekwa ba thabišwa ke go bona batho ba go se itekanele mebeleng ba tsenela diphadišano tša mabelo

GOBA

Maikutlo a kganyogo/tumo

- Balekwa ba duma gore le bona ba ka tsenela diphadišano tša mabelo (2)

PALOMOKA YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KAKARETŠO**POTŠIŠO YA 2****Mokgwa wa go swaya kakaretšo:****Kabo ya meputso:**

D = Dintlha

P = Polelo

M = Mantšu

D = Dintlha tše šupa (7) tše di tšweleditšwego = meputso ye šupa (7)

P = Polelo = (3)

Palomoka ya meputso: [10]

Kabo ya meputso ya polelo

- Moputso o 1 o abelwa dintlha tše 1–3
- Meputso ye 2 e abelwa dintlha tše 4–5
- Meputso ye 3 e abelwa dintlha tše 6–7

Kabo ya meputso ya polelo ge molekwa a ngwalolotše dintlha:

- 0 ge a ngwalolotše dintlha tše 6–7
- Moputso o 1 ge a ngwalolotše dintlha tše 1–5

ELA HLOKO:**Palo ya mantšu:**

- Baswai ba swanetše go kgonthišiša palo ya mantšu ao a ngwadilwego
- Molekwa ga se a swanela go fokoletšwa meputso ge a sa laetša palo ya mantšu goba ge a sa bala mantšu gabotse
- Ge palo ya mantšu e feta ao a nyakegago, bala a mahlano ka morago ga ao a nyakegago gomme o hlokomologe ao a šetšego

Mohlala wa karabo:

Batswadi le bafsa ga ba sa kwana ka lebaka la go se kwešiše ditokelo. Bafsa ga ba kwešiše ditokelo ka gore ge ba kgalwa ga ba theeletše, ba rata go itaola ba re ba na le ditokelo. Ba dira dilo tša phaku pele ga batswadi ntle le go lewa ke dihlong. Ga ba ye sekolong ka mehla ebile ga ba hlokomele dithuto tša bona. Ba ineetše dinotagi, metšoko le go se itlhomphe. Ga ba sa šomiša mokgwa wa polelo wa maleba. Batswadi ga ba na maikarabelo kgodišong ya bana ba bona.

	DINTLHA KA MOKGWA WA GO NGWALOLLA		DINTLHA KA MANTŠU A MOLEKWA
1	Motswadi le mofsa ga ba kwešiše bophelo lefaseng la ditokelo.	A	Batswadi le bafsa ga ba kwane ka lebaka la go se kwešiše ditokelo.
2	Mofsa yo a sa golago ge a bona diphetogo mmeleng wa gagwe o ipona e le monna goba mosadi.	B	Bafsa bao ba thomago go tšwa mahlalagading (ge ba thoma go tšwa matswele goba ditedu) ba ipona o ka re ba gotše.
3	Ge o ka re o feta wa ba bona ba gokarelane, sebakeng sa gore ba tlogelane, aowa! Bokaone ke gore ba atlane, ba atlane gape, ba go lebelele gomme ba go sege botlaela.	C	Ba dira dilo tša phaku pele ga batswadi ntle le go lewa ke dihlong.
4	Motho wa gona ge a sa dire mešomo ya sekolo le go thinya ka mehla, o re ke tokelo ya gagwe.	D	Ga ba ye sekolong ka mehla ebile ga ba hlokomele dithuto tša bona.
5	Dinotagi, go fola le go hlapologa pepeneneng ke bogobe bja ka mehla.	E	Ba ineetše dinotagi, metšoko le go se itlhomphe.
6	Polelo ke ya maroga, nyefolo le kodutlo.	F	Ga ba sa šomiša mokgwa wa maleba wa polelo.
7	Ka lehlakoreng le lengwe motswadi le yena o gataka ditokelo tša ngwana ka go se mo kgale le go mo fa tlhohleletšo bophelong.	G	Batswadi ga ba na maikarabelo kgodišong ya bana ba bona.

PALOMOKA YA KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: THUTAPOLELO LE TŠHOMIŠOPOLELO**GO SWAYA KAROLO YA C**

- Mopeleto:
  - Dikarabo tša lentšu le tee di swaiwe go ba tše di nepagetšego le ge mopeleto o phošagetše, ka ntle le ge phošo e fetola tlhalošo ya lentšu
  - Dikarabong tša lefoko le le phethagetšego, mopeleto wo o phošagetšego o tlo lahlegelwa ke meputso ge phošo e tšwelela mo go sebopego sa polelo ye go lekwago ka yona
  - Ge go lekwa kopafatšo, karabo e swanetše go bontšhwa ka nepagalo
- Dibopego tša polelo di swanetše go nepiša popopolelo, di be di tšweletšwe ka botlalo mafoko go ya ka taelo
- Mabapi le dipotšišokopana tša go fapafapana tša go kgethwa, amogela BOBEDI tlhaka ya go nyalelana le karabo ya go nepagala LE/GOBA karabo ya go nepagala ya go ngwalwa ka botlalo

POTŠIŠO YA 3

- 3.1 D/Setšweletšwa sa go hlapa meno. (1)
- 3.2 Moletemohlaelathupa – le laetša gore sešepe sa meno sa *sensodyne* se bolaya ditwatši. (1)
- 3.3
- Sešireletšahlogo se se tšweleditšwego mo papatšong ke se sešweu sa gore twaa! go swana le ka mokgwa woo *sensodyne* e hlatswago meno ka gona
- GOBA**
- Di šireletša hlogo kgahlanong le dilo tšeo di ka e welago tša e gobatša mola *sensodyne* le yona e šireletša meno kgahlanong le ditwatši tšeo di ka a gobatšago/bodišago (2)
- 3.4 Go ya le ka moo dišireletšahlogo tše di beakantšwego ka gona, (2)
- Di utolla peakanyo
  - Go se lekalekane ga meno ka leganong
- 3.5
- Go laetša peakanyo ya meno ka leganong
  - Tšweletšo ya seswantšho sa dikefa tša go kgwahla, tša go šireletša hlogo tšeo di beakantšwego bjalo ka meno
  - Polelo ya go jabetša ya gore ditwatši di tla hwa!
  - Polelo ya go gokagoketša ya gore meno a tla taga/šweufala
  - Tšhomišo ya fonte ye kgolo (TŠE PEDI FELA) (2)
- 3.6 Balekwa ba tla fa dikarabo tša go fapana. Mohlala:
- Ee, ba tla hlapa meno ka yona go kgonthišiša gore ke nnete meno a šala a phadima a re twaa!
  - E bolaya ditwatši
- GOBA**
- Aowa, ba diriša *sensodyne* ka ge le yona e le sešepe sa go hlapa meno go swana le tše dingwe
  - Ka ge e le sešepe se ba se ratago (2)

[10]

POTŠIŠO YA 4

- 4.1 C/Pefelo (1)
- 4.2 Aowi! (1)
- 4.3
- Pudula ya 1 ke ya go bolela/E laetša banna (borakgwebo) bao ba ipelaetšago ka mokgwa wa go goeletša
  - Pudula ya 2 ke ya go nagana/E laetša mosadi yo a naganago ka banna ba go ipelaetša (2)
- 4.4
- Mothadi wa khathune o dirišitše thekniki ya pheteletšo, o feteleditše bogolo bja dibopego (mebele, difahlego le diatla) tša banna bao ba ipelaetšago go laetša gore ke batsebalegi
  - Mothadi wa khathune o tšweleditše banna bao ba ipelaetšago ba apere moaparo wa botsebalegi/wa go hlomphega go laetša gore ke borakgwebo/bahumi (2)
- 4.5 Moaparašela la Ngwato o dula kgole le mollo, kgaufsi o tšhaba ditlhase: Mosadi yo a lego khathuneng o re borakgwebo ba ba ipelaetšago ba se ke ba senya dithoto ka ge le bona ka moso ba ka senyetšwa. (2)
- 4.6 Dikarabo tša maleba di tla amogelwa.
Mohlala:
- Motho yo mongwe le yo mongwe o na le tokelo ya go ipelaetša ka khutšo/ntle le ntwā
  - Motho yo mongwe le yo mongwe o na le tokelo ya go ipelaetša ntle le tshenyo ya dithoto (2)
- [10]**

POTŠIŠO YA 5

- 5.1
- Moselana: -iš-
  - Leina: lediriši (2)
- 5.2
- Leinaletšo: kamogelo
  - Lefoko: Re rile go fihla ba re fa kamogelo ya maemo a godimo (Lefoko leo le nepagetšego le tla amogelwa) (2)
- 5.3
- Tše> lekgokahlaodi
  - pedi> lehlaodi la palo(lebadi) (2)
- 5.4 Kganetšo: Babogedi ba se itemogele SABC e mpsha - Lebaka: letlago/
Babogedi ga ba itemogele SABC e mpsha - Lebaka: lebjale (2)
- 5.5 Leadingwa ke lentšu leo le tšwago polelong ye nngwe.
Mohlala – thelebišene/thelebišeneng/dikanaleng (2)
- [10]**

PALOMOKA YA KAROLO YA C: 30
PALOMOKA YA TLHAHLOBO: 70